

PÄRNU KOIDULA GÜMNAASIUM

RAGNE JUUS

11. KLASS

NEIDUDE ENESEOTSINGUD NOORTEROMAANIDES

JUHENDAJA ÕPETAJA EBE SAARNA

SISSEJUHATUS

Viimase kümnendi eesti noortekirjanduse pilt on mitmekesine ja rikkalik. Noortele ja noortest kirjutavadki enamjaolt väga noored autorid, kelle teosed on jõudnud ka koolikirjandusse, osa ka teatrilavadele. Sellised teosed kõnetavad noori.

Uuemas noortekirjanduses on kõige rohkem kujunemis- ja arengulugusid. On ju identiteediküsimused, õige tee leidmine ja isiksuseks küpsemine inimese tähtsamaid ülesandeid noorpõlves (Mattheus 2010: 1293–1294). Noortekirjanduses käsitletakse alles iseseisvaks isiksuseks kujunevate inimeste elu (suhted vanemate ja sõpradega, armastus ja seksuaalsuse tärkamine, identiteedi- ja enesemääratlemise küsimused, tunnustamisvajadus, ühiskondlike piiride kompamine, tabude rikkumine). See on suunatud noortele, olulisel kohal on noortekultuuri elemendid (muusika, filmid, internet, riietus, släng jne) (Mattheus 2010: 1288).

Järgneva töö eesmärk on välja selgitada, kuidas noortekirjanduses kujutatakse teismeliste tüdrukute eneseotsinguid ja kasvuraskusi ning kuidas noortekirjanduse lugemine aitab kujundada teismelise maailmapilti ning moraalseid ja eetilisi väärtusi.

Uurimise alla on võetud järgmised teosed: Mare Sabolotny „Kirjaklambritest vöö“, Eia Uusi „Kuu külm kuma“ ja Diana Leesalu „2 grammi hämaruseni“. Analüüsisin raamatute peategelasi Katit, Mionet ja Leletit. Lugemise käigus selgus, et peategelaste eneseotsingud kulgesid väga raskel teel ning lisaks esines kõigil kolmel tüdrukul psüühilisi häireid. Seda

silmas pidades toetusin töö ülesehitamisel haigusnarratiivile. Jaotasin töö põhiosa raamatute järgi kolmeks peatükiks ning alapeatükid jaotasin neidude haiguslike seisundite järgi. Abistav materjal psüühiliste häirete uurimisel oli Almqvisti jt „Laste- ja noortepsühhiaatria“.

Kõikide alapeatükkide alguses on antud üldine informatsioon käsitletava häire kohta. Toetudes sümptomitele, järgneb analüüs peategelaste kohta. Toon välja häirete tekke võimalikud põhjused ning erinevate häirete omavahelised seosed. Pärast teoste analüüsi järgnevad tegelaste võrdlused ning seejärel järeldused. Abimaterjalidena võrdluste ja järelduste tegemisel on kasutatud Andrus Oru ja Ave Mattheusi artikleid ajakirjades Haridus ja Looming.

1. MARE SABOLOTNY „KIRJAKLAMBRITEST VÖÖ“

1.1. SISUKOKKUVÕTE

„Kirjaklambritest vöö“ räägib 16-aastasest emotsionaalselt ebastabiilsest Katist, kelle eesmärk on kaotada hea tüdruku maine ning olla metsik, salapärane ja võluv. Raamatus on juttu noorte pidudest, narkootikumidest, une- ja söömishäiretest ning armastusest. Tüdruku eneseleidmine kulgeb läbi valuliku tee, milles tal tuleb silmitsi seista kõige muu kõrval ka psüühiliste häirete ja aidsiga.

1.2. DEPRESSIOON

Depressioonis noorukid on agressiivsed ning kergesti ärrituvad. Neil esineb lootusetust, enesetapumõtteid, uneprobleeme ja sõnakuulmatust. Õppeedukus on halb ja enesehinnang madal (Almqvist jt 2004: 218).

Kati on kogenud palju alahindamist ja pilkamist. See on põhjus tema madalale enesehinnangule ja teinud vastuvõtlikuks depressioonile. Ta vihkab enda juures kõike ja on enese suhtes ülikriitiline. Ta pole üle saanud sellest, et teda lapsepõlves ei aktsepteeritud. Pärast Inglismaalt Eestisse kolimist ei võetud teda omaks ning tüdruk on koolikiusamise ohver. Inimeste kritiseerimine läheb Katile väga südamesse ja viib ta enesevihkamiseni. Ta usub, et kõik inimesed tahavad talle ainult halba ning seetõttu on ta endassetõmbunud ja lükkab endast eemale inimesed, kes temast hoolivad. Näiteks on Kati ema tüdruku pärast väga mures ja üritab tema usaldust võita. Nad veedavad ema soovil vahel kahekesi aega, kuid Katit see vaid tüütab ning ta ei jõua ära oodata, millal emast eemale saab. Samuti lükkab tüdruk

endast eemale ainsa poisi, kes temast tõeliselt hoolib – Juhani. Kati ärritub alati, kui poiss näitab välja hoolivust ja murelikkust. Tüdruk on väga tujukas ja agressiivne. Ühel hetkel võib ta olla sõbralik, kuid järgmisel hetkel on ta näiliselt ilma põhjusega väga vihane.

Koolis on tüdrukul raske hakkama saada. Ta on väga vastuvõtlik stressile ja tunneb, et talle esitatakse liiga suuri nõudmisi, mistõttu jätab ta asjad tihti hoopis tegemata. Kooliprobleemidele lisaks on tal ka unehäired, mis raskendab tema olukorda veelgi.

Kõik tegurid koos – unehäired, koolistress ja söömishäired – mõjutavad Kati depressiivsust. Tüdruk tunneb, et tal on raske kõigega hakkama saada ja sellele järgnevad enesehävituslikud mõtted.

1.3. SÖÖMISHÄIRED

Meedia levitab saledust ja head välimust idealiseerivat iluõistat ning seejuures kritiseerivad lapsed ja noorukid tihti üksteist. See viib madala enesehinnanguni ning tihti ka söömishäireteni.

Kati oli nooremana ülekaaluline. Ta avastas enda jaoks näljutamise ja toidu väljaoksendamise. Tüdruk võttis kaalust alla, kuid sellega kaasnesid ka tõsised probleemid maoga ning veelgi madalam enesehinnang.

Mitu aastat hiljem ei ole tal enam buliimiat, kuid tal on kalduvus anoreksiale. Ta sööb väga vähe ning teeb palju trenni. See koormab tema vaimset ja füüsilist tervist ning viib veel suurema depressiooni ja enesehävituslikkuseni. Söömishäiretega kaasnevad ka kerged motoorsed kohmakusnähtud (Almqvist jt 2004: 323). Raamatus on kirjeldatud Katit kui väga kohmakat inimest. Ta satub õnnetustesse, on rahutu ning tal on keskendumisraskused. Tal on raske oma turvalisuse eest hoolitseda. (Näiteks meenutavad nad Juhani, kuidas tüdruk kukkus kunagi trepist alla. Samuti on raamatu lõpp Kati kohmakuse ja ettevaatamatuse tõttu traagiline.)

Tüdruk on väga idealistlik. Tal on õnnestunud kaotada lapsepõlve lisakilod, kuid ta tahab olla veel saledam, ilusam ja parem. Ta ei hoolitse enda tervise eest, vaid tahab võimalikult hea välja näha. See viib aga asjad halvemuse poole.

1.4. KOHANEMISHÄIRED

„Kohanemishäire on emotsionaalsete häiretega iseloomustuv seisund, mis kahjustab tavaliselt isiku sotsiaalset tegevust ja suutlikkust. Häirega käib kaasas depressiivsus ja liigne

muretsemine tuleviku pärast.“ (<http://www.kliinik.ee>)

Kohanemishäireid võivad põhjustada mitmesugused igapäevaeluga kaasnevad muutused, näiteks koolimine, kooli- ja elukohavahetused, eriti kui minnakse hoopis teistsugusesse ümbruskonda. Nendega kaasnevad tavaliselt inimsuhete muutused või kaotused. Ka kiusamise ohvriks langemine võib põhjustada kohanemishäire (Almqvist jt 2004: 234).

Kati kolis Inglismaalt Eestisse. Tal oli Inglismaal palju häid sõpru ning teda aktsepteeriti seal. Seejärel kolis ta Eestisse, siinsed inimesed olid aga täiesti teistsugused. Teda ei võetud omaks ning ta ei leidnud endale sõpru. Tüdruk tundis end väljatõrjutuna ning see võiski panna aluse tema depressiivsusele ja madalale enesehinnangule.

1.5. UNEHÄIRED

Noortel kaasnevad unehäired eelkõige depressiooni, lootusetuse, madala enesehinnangu ning õppimishäiretega (Almqvist jt 2004: 349). Murdeas unevajadus suureneb ja samal ajal suurenevad ka koolis noorukile esitatavad nõudmised. Võidakse sattuda tsüklisse: minnakse järjest hilisemal kellaajal magama ning tahetakse hommikuti järjest kauem magada.

Kati oli päevad läbi väsinud ning tegi kodutöid alles õhtul hilja, seetõttu läks ta ka väga hilja magama. Kuigi tema väsimus oli suur, ei suutnud ta enda mõtete pärast uinuda. Vahel oli ta täiesti välja puhkamata. See raskendas koolis tema hakkamasaamist. Lõpuks ei hoolinud Kati enam hommikustest tundidest ning magas lihtsalt edasi. Tüdrukul esines ka uneärevus. Tal olid ärevust ja hirmu tekitavad unenäod, mille sisu mäletas väga üksikasjalikult. Unenäod olid reaalsed ja ta nägi nendes ohtu oma elule. Hirmuunenägudes kordus tihti üks ja seesama teema, nagu oli ka Katil.

Järgnev näide iseloomustab Kati sisemonoloogi pärast hirmuunenäo nägemist. „Kati, üritades ignoreerida häälekest peas, mis kordas: „*Ideaalne võimalus, ideaalne võimalus.*“ /.../ „*Ta on su kõrval, ta pole kunagi nii lähedal olnud. Praegu ta ei keelduks.*“ /.../ „*Ja see ei tähendaks midagi.*“ /.../ „*Ära aja lolli juttu, kurat, sa rikud kõik ära, kui sellise debiilikuna käitud.*““ (Sabolotny 2007: 33) „See toob välja peategelase kõige intiimsemad tunded, salajasemad, vahel isegi kurjad või piinlikud mõtted.“ (Org 2011: 8) Luuakse oluline side lugejaga, kuna tegelaste mõtteid teades on noorel inimesel kerge nendega samastuda. See omakorda võimendab ka lugemiselamust.

Depressioon ja unehäired on väga tihedalt seotud. Paraku ei üritanud Kati enda elu ka ise lihtsamaks teha. Ta jättis alati kodutööd viimasele minutile ning hakkas neid tegema alles

öösel. Kuna depressioon ja koolistress on seotud, siis oli tal raske saada lahti ka enda unehäiretest.

1.6. ENESEHÄVITUSLIKKUS

Enesehävituslik käitumine on mõtted või teod, mille eesmärk on enda vigastamine või surm. See võib avalduda otsese soovina ennast tappa või mõtetena oma surmast. Enesehävitusliku käitumisega noored on tavaliselt depressiivsed. Just abituse ja väärtusetuse tunded ning lootusetus viivad depressiivse noore enesehävitusliku käitumiseni (Almqvist jt 2004: 224).

Kati mõtles enda surmast väga tihti, kuid tal ei olnud algul julgust päriselt enesetappu teha. Ta oli juba alguses vaimselt ebastabiilne, kuid asjad hakkasid minema järjest halvemaks, kui ta hakkas palju jooma ning narkootikume tarvitama. Ta diagnoositi HIV-positiivseks. See oli viimane asi, mida tüdruk suutis välja kannatada. Kui enne Kati vaid mõtles enda surmast, siis selle haiguse ilmsikstulemisel oli plaan kindel: sooritada enesetapp. Neiu teadis, et varsti sureb ta niikuinii ning samas kartis ta ka vanemate halvakspanu. Ta otsustaski ronida kõrge maja katusele, kuid viimasel hetkel hakkas ta nägema asju positiivsemalt ning mõtles ümber. Ta oli valmis katuse äärelt eemale ronima, kuid libastus ja kukkus alla. Ise oli ta veendunud, et maailm lihtsalt ei tahtnud teda enam.

2. EIA UUS „KUU KÜLM KUMA“

2.1. SISUKOKKUVÕTE

Raamat „Kuu külm kuma“ jutustab vahetusõpilasena Tais elava Mione hingeseisundist ja elamustest. Tüdrukul on bipolaarne meeleoluhäire, mis tema eneseotsingud võõral maal keeruliseks teeb. Ta armub enda õpetajasse, kuid mõlemad teavad, et sellel suhtel tulevikku olla ei saa.

2.2. BIPOLAARNE MEELEOLUHÄIRE

Bipolaarse häire korral esineb kaks või rohkem perioodi, mille ajal meeleolu ja tegutsemise tase on märkimisväärselt häirunud. Kord on meeleolu kõrgenenud, energiat palju ja tegutsemine aktiivne (*hüpomania* ja *mania*), kord aga meeleolu alanenud ja energia ning tegutsemine vähenenud (depressioon) (Almqvist jt 2004: 299). Hilises noorukieas algab häire tavaliselt maniakaalse episoodiga ning sel juhul on eri episoodidele tüüpiline kiire algus ja

selgelt piiritletud lõpp. Episoodid kestavad tavaliselt nädalaid ja vahepeal on selgelt sümptomivabu perioode (Almqvist jt 2004: 223).

Mione on üldiselt väga aktiivne, seltskondlik, sõbralik ja heatahtlik inimene. Ta saab kõigiga hästi läbi, tal on palju sõpru ning tüdruk meeldib enamikule inimestele. Hoolimata heast iseloomust on tema enesehinnang väga madal.

Mionel on ülimalt tugev empaatiavõime. Ta hoolib teiste inimeste tunnetest ja oskab end nende olukorras hästi ette kujutada. See mõjutab teda emotsionaalselt niivõrd, et paneb teda tihti end halvasti tundma ning viib enesesüüdistusteni. Tüdruk hakkab endale ette kujutama, et kaaslaste probleemid on tema süü, kuigi tegelikult pole ta nendega seotud. See omakorda viib enesevihakamise ning depressioonini.

Mione oleks nagu kaks isiksust ühes kehas. Üks neist on depressiivne ja enesehävituslik ning teine särav ja rõõmsameelne tüdruk. Ta kolib vahetusõpilasena elama Taisse. Kohanemine sealse eluga võtab aega, kuid lõpuks on ta üks populaarsematest ja armastatumatest inimestest. Ta võtab osa kõikidest kooliüritustest ning saab häid hindeid. Lisaks sellele võtab ta endale veel palju teisi kohustusi. Seejuures ta ei maga ega söö piisavalt. Tema meeleolu neil perioodidel on kõrgenenud ning ta on rahutu. Need tunnused viitavad maniakaalsele perioodile.

Kõik see kurnab tüdrukut vaimselt ja füüsiliselt niivõrd, et järgneb masendusperiood, kus ta tunneb ennast väga üksikuna, mõtleb, et keegi ei hooli temast, ning unistab enda surmast. Tegelikuses on ju tema ümber palju hoolivaid inimesi, kuid sellest Mionele ei piisa. Ta vajab kedagi, kes teaks tema kõige süngematest mõtetest ning ei põgeneks nende eest ära, vaid aktsepteeriks teda sellisena, nagu ta on, ja aitaks tal leida rahu.

Noorukiealistel esineb bipolaarse häirega koos romantilisi fantaasiaid ja kinnisideid, näiteks õpetajatest (Almqvist jt 2004: 223). Mione armub enda matemaatikaõpetajasse Arden Coulsonisse. Mees on ainus inimene, kellele Mione kõigest räägib. Iga kord, kui tüdruk on depressioonis, läheb ta Ardeni juurde lohutust otsima ning seda ta ka saab. Mione harjub sellega nii ära, et lõpuks ei oska ta enam Ardenita olla. Mees kasutab tüdruku nõrkust ära ja teeb meelega nii, et Mione sõltuks temast. Arden tahab saada kellegi elus tugevat ja kaitsvat rolli, sest tema enda naine on väga iseseisev.

Mione hakkab aga järjekordses depressiivses faasis end süüdistama selle suhte pärast. Ta ei taha teha haiget Ardeni naisele ning mõistab, kui vale nende suhe on. Tegelikult on see siiski rohkem Ardeni süü, kuid tüdruku enesevihkamine ei suuda asju selgelt näha.

Masendusperioodiga kaasnevad tüüpiliselt unetus ja tähelepanuhäired (Almqvist jt 2004: 223). Mione magab vähe, ta on väheliikuv, iga väike asi paneb teda nutma. Vahel puudub ta koolist ja mõnikord käib seal nii, et ei suuda üldse kaasa mõelda. Ta suudab kuulata vaid psühhoatilisi süüdistavaid hääli enda peas. Tema hinded langevad ning ta on koolist väljakukkumise äärel. Tema masendusperioodid mööduvad aga niisama kiirelt kui need tulevad, ning ühe päevaga võib ta muutuda jälle rõõmsaks, vastutustundlikuks ja eeskujulikuks õpilaseks.

Mione on ümbritseva suhtes väga tundlik. Kõik tema tunded on kõrgendatud. Kui tal läheb elus hästi, siis tunneb ta end üliõnnelikult. Ta näeb kõiges ilu ja üritab igat hetke endale meelde jätta. Ta teab, et õnnetunne võib varsti laguneda ning seetõttu on iga hea hetk tema elus sellevõrra parem. Kui ta elab läbi madalpunkte, siis läheb tal meelest kõik hea ja ilus, mis on teda siiaamaani edasi viinud. Ta ei suuda mõelda millelegi heale, vaid näeb kõiges halba. Kuigi tal on enesetapumõtted, ei suuda ta seda ema pärast teha: ta hoolib emast nii väga, et ei suudaks talle haiget teha.

3. DIANA LEESALU „2 GRAMMI HÄMARUSENI“

3.1. SISUKOKKUVÕTE

„2 grammi hämaruseni“ jutustab loo 18-aastase Leleti toimetulekust leinaga. Ta kaotas enda ema, vanaema, venna ja kasuisa autoavariis. Neiu lapsepõlv oli olnud rahulik, kuid elanud läbi nii suure kaotuse, muutus ta järjest hoolimatumaks ja sattus seejuures pahuksisse ka seadusega. Kõike elas tüdruk läbi koos enda kauaaegse vastamata armastusega, kelleks osutus tema kasuvend Alex.

3.2. DEPRESSIOON

Depressioon kaasneb sageli raskusega kohaneda elumuutustega. Esineb masendunud meeleolu, jõetus, väsimus, aktiivsuse vähenemine, endassesulgumine, eneseväärikustunde langus, enesehävituslikkus ja pessimistlik kujutus tulevikust (Almqvist jt 2004: 216).

Leletil esineb raamatus depressioon mitmel korral. Esimest korda siis, kui ta on 12-aastane. Tüdruk on harjunud elama koos enda ema, õe ja vennaga. Ühel päeval kolib nende juurde elama ema uus mees koos oma pojaga. Kõik toimub etteteatamata ja Leletil on raske olukorraga kohaneda. Kohanemiseraskustega on ka tema kasuvend Alex, kes paneb Leletit end veel halvemini tundma. Käitutakse ideaalse perekonnana, üritatakse vältida vigu ning

kehtestatakse reeglid. Leletile ei tundu see õige perekonnana. Tema tahaks end pigem vabalt tunda. Emaga ta sellest rääkida ei taha, seega tõmbub tüdruk endasse ja on oma murega üksi. See toobki kaasa depressiooni. Lelet otsustab kolida vanaema juurde elama. Seal kohaneb ta kiiresti. Ta leiab endale uued sõbrad ning tunnistab, et tal oli üldiselt väga rahulik ja tore lapsepõlv.

Depressiooni langeb tüdruk uuesti enda 18. sünnipäeval, kui tema ema, kasuisa, vend ja vanaema autoavariis surma saavad. Lelet peab elama suures majas koos enda õe, Alexi ja kahe väikse poolvennaga. Keegi ei räägi enda tunnetest. Nad istuvad mitu nädalat omaette toas ega suhtle üksteisega. Kõigil on raske kaotusega leppida. Siiski tuleb neil elu edasi elada. Leleti õde kolib elama Hollandisse ning Lelet ja Alex peavad kahekesi väikevendade eest hoolitsema jääma.

Lelet ei suuda enda mõtteid eemale hoida kaotatud inimestest. Ta on suures masenduses ning tal puudub energia, et teha midagi muud peale päevad läbi diivanil lebamise, joomise ja kanepi suitsetamise.

3.3. PSÜHHOAKTIIVSETE AINETE TARVITAMINE

Alkohol ja tubakas on sõltuvust tekitavad ained, mida lapsed ja noored sageli proovivad ja kasutavad. Tihti üritavad depressioonis noorukid põgeneda tegelikkusest alkoholi ja narkootikumide abil.

Lelet ei tarbinud alkoholi ning ei olnud kunagi proovinud narkootikume, kuni ta sai 18 ning elas üle enda kõige kallimate inimeste surma. Ta oli suures masenduses, kuid sinnamaani oli ta hakkama saanud ilma alkoholita. Alex tarbis alkoholi iga päev, tema oli juba avastanud, kuidas see pani muresid unustama. Kuna Lelet oli ümbritsetud Alexi sõpradest, alkoholist ja pidudest, siis oli ta uudishimulik ning otsustas alkoholi proovida. Juba esimesed lonksud panid pea mõnusalt surisema ja kurvad mõtted hakkasid ära kaduma. Ta avastas, et see on väljapääs karmist reaalsusest ja jõi veel. See esimene kogemus alkoholiga pani aluse tüdruku allakäigule. Alkohol tundus tegevat elu paremaks, kuid tegelikult tegi see kõik halvemaks. Hommikuti oli nii Leletil kui ka Alexil pohmell ja nad unustasid väikevennad lasteaeda viia. Nende onu ja tädi võtsid kaksikud enda juurde, kuid Lelet ja Alex ei tahtnud sellega leppida. Siiski ei lõpetanud nad joomist ning ühel päeval saadeti nende koju lastekaitse. Ametnikud veendusid, et väikeste poiste kasvatamine sealses olus ei ole sobilik. Alex otsustas vennad röövida ja põgenes Tartusse. Lelet järgnes neile sinna ning kaasa läksid ka mõned nende

sõbrad. Noored jätkasid joomist ning kanepisuitsetamist. Kuigi Lelet oli vandunud, et ta ei tarvita mitte kunagi narkootikume, käitus ta väga ettearvamatult ja üllatas iseennastki. Talle hakkas kanepisuitsetamine meeldima, ka see aitas tal reaalsusest põgeneda. Alexi sõber Rasmus pakkus kõigile amfetamiini. Lelet algul kahtles, kas see vastu võtta. Lõpuks ta seda uudishimust siiski tegi. Ta tunnistas endale sel hetkel, et tal on väga nõrk iseloom. Ka kõik teised võtsid amfetamiinitableti vastu ja unustasid ära väiksed kaksikud. Nad läksid linna ega saanud ise samal ajal enda tegudest eriti aru. Alexil olid probleemid südamega, ta kukkus pikali ega saanud liikuda. Talle kutsuti kiirabi. Kõik teised jooksid minema, kuid Lelet jäi sinna ja võttis Alexi käest narkootikumide paki ning pani selle enda taskusse. Politsei vahistas tüdruku narkootikumide omamise eest.

Lelet suutis siiski säilitada endas positiivsuse. Ta võttis vangimineku õppetunnina. Kuigi pärast pere surma kaotas ta võime mõelda tulevikust laiemalt, siis vangis olles hakkas ta jälle aru saama elamise mõttest. Kui varem mõtles Lelet, et raha, vabadus ja narkootikumid on kõik, mida ta vajab, siis hiljem väärtustab ta kõrghariduse omandamist ja tõelist armastust. Hind, mida Lelet eneseleidmiseks maksuma pidi, oli ränk, aga vajalik.

4. RAAMATUTE VÕRDLUS

Kõigi kolme käsitletud raamatu – „Kirjaklambritest vöö“, „Kuu külm kuma“ ja „2 grammi hämaruseni“ – ühine joon on peategelaste negatiivne hoiak: noored on pettunud maailmas ja inimestes. Probleemid järjest kuhjuvad ning peategelased peavad võitlust iseendaga: oma komplekside, hirmude ja kinnismõtetega.

Kõigis raamatutes esineb haigusnarratiiv. Raamatus „Kirjaklambritest vöö“ keskendutakse samal ajal nii psüühikahäiretele (depressioon, buliimia) kui ka raskele haigusele (aids). Raamatutes „Kuu külm kuma“ ja „2 grammi hämaruseni“ keskendutakse psüühikahäiretele (bipolaarne meeleoluhäire, depressioon). Raamatute peategelasi ühendab seega depressiivsus.

Kati ja Mione sarnanevad iseloomult üksteisega. Mõlemal on madal enesehinnang ning nad on enesehävituslikud. Tüdrukutel on pidevalt mõttes enesetapp. Seevastu Leleti enesehinnang on kõrgem ja ellusuhtumine positiivsem. Tal ei ole enesetapumõtteid, sest elu on tema jaoks liiga kallid. Siiski langeb ka tema depressiooni, kuna kaotab enda kõige kallimad inimesed.

Kõik kolm tüdrukut leiavad tee iseseisvumiseni erinevalt. Mione jaoks on see lihtne. Ta läheb täiesti üksi elama Taise ning seega ei saa ta emaga tihti suhelda. Ta kohtub paljude uute

inimestega, saab uusi kogemusi ja on võõras keskkonnas. See aitab iseseisvumisele kaasa. Kati iseseisvumine toimub vanematest emotsionaalselt võõrandudes. Tal on palju muresid, kuid ta ei räägi nendest kunagi vanematele. Ta õpib olema enda muredega üksi ning see paneb teda probleemsetes olukordades proovile. Leleti iseseisvumise tee kulgeb kõige keerulisemalt. Ta jääb ootamatult üksi ja peab eluohjad enda kätte haarama. Ta küpseb vaimselt, emotsionaalselt ja sotsiaalselt.

Depressiooni tekke üks põhjus on tihti endassetõmbumine ja tunnete lukustamine. Nii tundub olevat see kõigil kolmel tüdrukul. Nad tahavad välja näha võimalikult enesekindlad, kuid on tegelikult väga ebakindlad. Suhe vanematega on väga oluline. Perekond loob noorukile tema kõige olulisema suhteskeskkonna. „Eneseteostamise võime ja eriti võime luua olulisi inimsuhteid on alati seotud suhetega perekonnas ja nende suhete kvaliteedi ja vormidega.“ (Almqvist jt 2004: 59) Tüdrukud küll saavutavad iseseisvuse, kuid see kulgeb läbi väga raske teekonna. Nende olukorra oleks teinud paremaks tugevam emotsionaalne kontakt vanematega.

Suhted sõpradega on neidudel enam-vähem sarnased. Andrus Org (2011: 5) ütleb ajakirjas Haridus, et noortenarratiivi põhimotiivid on üksindus ja maailmavalu, millegi sõnastamatu igatsus. Nii on see kõigil kolmel neiu. Nad on ümbritsetud inimestest, kes nendest hoolivad, kuid siiski tunnevad nad end üksikuna. Kellelgi neist pole õiget kuuluvustunnet. Kati ja Lelet sarnanevad: mõlemad tüdrukud on tujukad ja jonnakad. Nad tahavad olla armastatud, kuid kui keegi näitab välja hoolivust, tõmbuvad nad kohe endasse. Mione seevastu laseb inimestel endast hoolida ega lukusta enda tundeid nii väga.

Ave Mattheus (2010: 1297) räägib ajakirjas Looming neidude suhetest vastassoo esindajatega kirjanduses: „Leidub kangelannasid, kes otsustavad ise, kellega ja mis intiimsusastmeni sõbrustada. /.../, kuid paljud raamatuneiu ei vali ise, vaid osutuvad valituks ja üritavad seejärel oma elu ümber korraldada, nagu see poisile kõige paremini sobib.“ Kati on iseteadlik ja sõltumatu, ta ei vaja poissi enda ellu. Pigem lükkab ta poisi endast eemale. Hiljem küll hakkab ta seda kahetsema, kuid ta saab poisiga teise võimaluse. Sõltumatuks jääb tüdruk siiski, kuna poiss ei mõjuta tema otsuseid. Lelet on ühelt poolt sõltuv ja teiselt poolt sõltumatu. Tema kogeb vastamata armastust, kuid samas ei vasta teiste poiste tunnete. Mione on kindlasti mehest emotsionaalselt sõltuv, kuna viimane on käitunud nii, et tüdrukul oleks raske üksi hakkama saada. Võib seega väita, et eesti noortekirjanduses on esindatud nii iseseisvad kui ka sõltuvad tüübid.

Raamatutes „2 grammi hämaruseni“ ja „Kirjaklambritest vöö“ on kriminaalset tegevust. On kirjutatud narkootikumidest, alaealiste pidudest ja vägistamisest. Nii Kati kui ka Lelet on korralikud tüdrukud, kuni neil tekivad eneseleidmise raskused. Nad tahavad väljapääsu karmist reaalsusest ja pöörduvad alkoholi ja narkootikumide poole. Neist erineb Mione, kes ei kasuta neid aineid murede eest põgenemiseks. Üks põhjus võib olla erinev keskkond. Esimesed kaks tüdrukut elavad Eestis, kuid Mione elab Tais, kus on noorte elu teistsugune. Teine põhjus võib olla Andrus Oru (2011: 7) öeldus: „Radikaalsemad tegelased pakatavad vastuoludest ja pingetest, neil on mässumeelne ja trotsiv loomus, nad puutuvad kokku tõsiste eluraskuste, isegi tabude ja kuritegeliku maailmaga. Kuid protestijate, maailmavalus ja sisekriisis heitlejate kõrval kohtab naiivsemat, pehmemat, korralikumat ja konservatiivsemat tegelast, kes kaldub mõtisklema ja pihtima.“ Kati ja Lelet on radikaalsemad tegelased, Mione on konservatiivsem.

Saab järeldada, et käsitletud noorteromaanidesse on kriminaalse tegevuse toel põimitud eetilis-moraalseid hoiakuid. Kuna raamatutes „Kirjaklambritest vöö“ ja „2 grammi hämaruseni“ tehakse juttu tänapäeva noori varitsevatelt ohtudest, siis tekib noorel lugejal kindlasti negatiivseid emotsioone. Seetõttu on võimalik, et reaalses elus ollakse ettevaatlikum ja osatakse sündmuste kulgu ette näha.

KOKKUVÕTE

Kolme käsitletud teose põhjal saab järeldada, et noorte eneseleidmine kulgeb läbi väga keerulise tee. Peategelastel tuleb silmitsi seista mitmete probleemidega koolis ning suhetes sõprade, vanemate ja iseendaga: nad kogevad depressiooni ja sellest tingituna une-, söömis- ja sõltuvushäireid. Sellest läbivast ühisest joonest lähtudes esitasin uurimistöös eneseotsingu teema teostes kirjeldatud psüühiliste häirete kaudu.

Noored autorid on oma teostesse varjatult põiminud eetilis-moraalseid hoiakuid. Näiteks sündmustiku kaudu näidatakse noorte pidusid negatiivses valguses („Kirjaklambritest vöö“ ja „2 grammi hämaruseni“). Noorteromaanides on palju kriminaalset tegevust. Sündmustikus on vägivalda, pidudel pruugitakse alkoholi, narkootikume, esineb vägistamist ja raskeid haigusi (aids). Romanides tehaksegi juttu võimalikest ohtudest, mis tänapäeva noori võivad varitseda. Tegelased teevad valesid valikuid ja seetõttu on silmitsi väga raskete probleemidega. See tekitab noores lugejas kindlasti negatiivseid emotsioone ning tulevikus sarnastes situatsioonides ollakse ettevaatlikum ja nähakse sündmuste kulgu ette.

Täiskasvanuks saamine ei kulge kunagi valutult ja probleemideta. Noortekirjandus võib aidata teismelist lugejat tema eneseotsingutes.

Tüdrukute hingeelu näidatakse niisama süngena kui sündmusi, mida nad läbi elavad. Kuna elu paneb neid proovile, siis paratamatult kaob neist lapselik rõõm ja siirus. Hakatakse nägema maailma tegelikkust. Kõik inimesed peavad elus silmitsi seisma probleemidega ja tegema vigu, et järgmine kord olla targem. Kuigi teosed võivad mõjuda kohati ebarealistlikult ja kirjanduslike liialdustena, on need siiski noorele lugejale õpetlikud. Kindlasti ei kulge kõikide teismeliste eneseotsingud nii valusalt, kuid samastumisvõimalusi leiab igaüks.

Neid raamatuid lugedes laieneb silmaring ning ehk paneb see noori ka vastutustundlikumalt käituma. Näiteks ollakse teadlikumad depressioonist ja sõltuvust tekitavate ainete mõjust. Õpitakse maailma tundma valutumal viisil. On parem saada õppetund kätte sellest lugedes, mitte ise läbi elades.

KASUTATUD MATERJALID

Almqvist, F. jt (2004) Laste- ja noortepsühhiaatria. Kustannus Oy Duodecim.

Kliinik.ee (2013) Haiguste ABC: Kohanemishäire. Kättesaadav: https://www.kliinik.ee/haiguste_abc/kohanemishaire/id-715 (12.01.2013)

Leesalu, D. (2005) 2 grammi hämaruseni. Tallinn: Kirjastus Verb.

Mattheus, A. (2010) Noor(te)kirjanduse plahvatus. – Looming, 9, lk 1285–1301.

Org, A. (2011) Plahvatus nullpunktis ehk Nullindate eesti noorteromaan. – Haridus, 2, lk 5–8.

Sabolotny, M. (2007) Kirjaklambritest vöö. Tallinn: Tänapäev.

Uus, E. (2005) Kuu külm kuma. Tallinn: Varrak.